

Takketale

Tusind tak for Mathildeprisen.

Jeg blev både glad, beæret og lidt nervøs, da jeg fik beskeden om prisen, for jeg var usikker på, hvordan DK i dag ser på ligestilling, feminisme og diversitet.

Dansk Kvindesamfund har været en af pionererne i dansk kvindebevægelse, og spørgsmålet er, om DK har modet til at være selvkritisk og forny sig under de nye betingelser som globalisering, migration og multikulturalisme sætter for kønskampen.

Efter at have læst i Kvinden&Samfundet blev jeg beroliget, da jeg opdagede, at DK er optaget af nogle af de samme spørgsmål, som jeg selv er optaget af, bl.a. etniske minoritetskvinders empowerment. Kønligestilling er i dag politiseret og overtaget af Højrefløjen i dansk politik, og kvindebevægelsen er trængt i defensiven. I den officielle diskurs er ligestilling noget, som danske kvinder allerede HAR opnået, og kun indvandrere og etniske minoritetskvinder har i dag brug for ligestilling. Feminister er uenige om principielle spørgsmål. Det seneste eksempel er ansættelsen af en kvindelig TV-vært med tørklæde – her står to repræsentanter for feminister over for hinanden: Kvinder for Frihed kræver et forbud mod at bære tørklæde på arbejdspladser og i det offentlige liv, fordi det er kvindeundertrykkende, og Feministisk Forum som ønsker TV2 til lykke med ansættelsen, fordi det er udtryk for mangfoldighed.

Min centrale pointe er, at den kønnede magt ikke kun handler om forholdet mellem kvinder og mænd – men om forholdet mellem køn og andre forskelssættende og ulighedsskabende kategorier, fx etnicitet, religion og nationalitet.

Multikulturalismens udfordringer til feminismen?

Mit bidrag handler om multikulturalismens udfordringer til ligestilling og feminisme. Det bygger dels på mit projekt for den danske magt- og demokratiudredning Udfordringer til velfærdsstaten – etniske minoritetskvinders politiske myndiggørelse (Siim, 2003), som var en øjenåbner, der kom til at ændre mit syn på køn og magt og på forholdet mellem majoritet og minoriteter, dels på aktuelle europæiske forskningsprojekter.

Multikulturalisme er et kontroversielt begreb, som dels henviser til, at mennesker med forskellig religion, race og sprog lever i samme nation, som i Canada og USA, dels til analyser af offentlige politikker og strategier rettet mod mindretal, fx indianerne, og dels til normative principper om, hvordan man bør behandle mindretal. Nogle mener, at multikulturalisme henviser til principper, der har til formål at beskytte minoriteters kulturelle særrettigheder (Okin, 1999), og andre, at det handler om principper, der skal sikre, at minoriteter får lige rettigheder og behandles som lige værdige (Kymlicka, 1999).

Den multikulturelle tilgang har også givet anledning til en intens debat om multikulturalisme og kønslighed. Nogle hævder, at kvinder og undertrykte minoriteter har fælles interesser mod de hvide magtfulde mænd. Andre hævder, at multikulturalisme er i modsætning til kvindefrigørelse og kvinders rettigheder.

I en meget omtalt artikel "Is Multiculturalism Bad for Women" (1999) hævdede den amerikanske teoretiker Susan Moller Okin, at multikulturalisme er en barriere for kvinders rettigheder. Hun forstår feminisme som: "Troen på at kvinder ikke må diskrimineres på grund af deres køn, at de skal anerkendes som mennesker med menneskelig værdighed af samme værdi som mænd og de skal have mulighed for at vælge at leve et liv lige så frit og rigt som mænd". Jeg har påpeget, at Okin's tilgang hviler på en kontroversiel hypotese om,

at gruppe- og minoritetsrettigheder i sig selv er skadelige for kvinder. Argumentet er dels, at alle traditionelle kulturer er patriarkalske og bidrager til at styrke mænds kontrol over kvinder, og dels at det er de mest magtfulde mænd, som har mulighed for at fortolke og formulere gruppens værdier, praksis og interesser.

Okins artikel har rejst en vigtig debat om spændinger mellem kvinders rettigheder og minoritetsrettigheder, men hendes konklusion kan kritiseres, fordi den hviler på en statisk forståelse af kultur som forklaring på minoritetskvinders undertrykkelse og på en essentialistisk forståelse af etnicitet. Okin har desuden en patriarkalsk magtforståelse, hvor magt kun handler om mænds kontrol over kvinders seksualitet og reproduktion – ikke om empowerment. I den optik bliver kvinder ofre for patriarkatet, og familie og religion fortolkes udelukkende som elementer i mænds kontrol over kvinders reproduktion og seksualitet – ikke som potentielt positive integrerende kræfter.

Kønsvforskningen har rejst en vigtig diskussion om forholdet mellem lighed og anerkendelse af forskellighed knyttet til køn, etnicitet og andre forskelsættende kategorier. Debatten peger på, at der er et behov for at analysere multikulturalisme, lighed og anerkendelse i en nordisk kontekst.

Globalisering og migration repræsenterer nye udfordringer til de nordiske velfærdsstater, som opfattes som foregangslande for social lighed, retfærdighed og kønsligestilling. Kønsvforskningen har siden Helga Maria Hernes banebrydende bog "The Welfare State and Women Power" (1987) fremhævet de nordiske velfærdsstaters 'kvindevenlige' potentialer, bl.a. knyttet til kvinders inklusion på arbejdsmarkedet og i det politiske liv.

Jeg mener, at der er et stort behov for at analysere nordisk velfærdspolitik i krydsningsfeltet mellem køn- og etnicitet. Indvandrerkvinder har samlet set den dårligste position på arbejdsmarkedet og i politik, og de mangler ofte autonomi og selvbestemmelse i det private liv. Et af de kritiske spørgsmål er, hvilke potentialer og barriere, der er i de 'kvindevenlige' velfærdsstater for inklusion af indvandrere og etniske minoritetskvinder? Er de kvindevenlige socialpolitikker også venlige over for minoritetskvinder?

Kontroversielle spørgsmål – Tørklædet som en kritisk case

Tørklædet kan ses som et eksempel på en kritisk case om diversitet, som har delt feminister over hele Europa. I denne sag hviler argumenterne ofte på følelser og ikke på principper og analyser.

Jeg har valgt at belyse debatten om tørklæder med eksempler fra et forskningsprojekt under EC-s 6. rammeprogram: "VEIL – Values, Equality and Diversity in Liberal Democracies. Debates about Muslim women's headscarves" (2006-2008). Her deltager jeg sammen med forskere fra 7 europæiske lande, herunder Tyrkiet. Spørgsmålet er, hvordan vi skal forklare de meget forskellige politikker og argumenter for og imod muslimske kvinders brug af 'tørklæder' i de europæiske nationalstater.

Frankrig har forbud mod, at skolepiger bærer tørklæde, og det er bl.a. begrundet i, at den franske stat er en verdslig stat, der bygger på adskillelse af stat og kirke. Tyrkiet bygger også på en adskillelse af stat og kirke, og her er det forbudt kvinder at bære tørklæde i Parlamentet og på universiteterne. Det betyder, at unge tyrkiske piger tager til Wien for at studere. Tyskland har det største antal indvandrere i Europa. Her har nogle kristne delstater forbudt lærerinder at bære tørklæde, samtidig med at det er tilladt for nonner at undervise. I de socialdemokratiske delstater har man derimod accepteret, at lærerinder bærer tørklæde.

I UK og Holland, som betragtes som multikulturelle stater med tradition for respekt for religiøs frihed og anerkendelse af kulturelle mindretal, er der ingen tørklædeforbud.

I Norden er situationen speciel. Sverige er det mest multikulturelle nordiske land og den største og ældste indvandrer nation i Norden. Her blev stat og kirke adskilt i 2003 og dobbelt statsborgerskab blev indført i 2001. Både i Norge og DK har der været rejst sager om forbud mod at bære tørklæder på arbejde med forskellige resultater. I Norge er sagerne vundet af muslimske kvinder, da et forbud her tolkes som udtryk for en indirekte kønsdiskrimination, der specielt rammer kvinder. I Danmark har der været to sager. Den ene blev afgjort til fordel for en muslimsk pige, da et forbud blev opfattet som et spørgsmål om en indirekte diskrimination af religiøse mindretal, forbudt ved anti-diskriminationsloven fra 1996. Den anden sag blev afgjort af Højesteret til fordel for arbejdsgiverne i 2005, som dermed fik ret til at forbyde muslimske kvinder at bære tørklæde.

Feminister udtrykker meget forskellige holdninger til et forbud mod tørklæder. Spørgsmålet er, om et forbud skal tolkes som et udtryk for en patriarkalsk kvindeundertrykkelse, eller omvendt som et udtryk for kvinders autonomi/frie valg til at tage tørklæder af og på? Forskningen har vist, at tørklædet har mange forskellige betydninger, og spørgsmålet er, om feminister er parate til at give muslimske kvinder samme ret som andre kvinder til autonomi og selvbestemmelse, hvis det ikke skader andre.

Nye betingelser for kønsmagt

Køn og etnicitet er i dag kontroversielle politiske spørgsmål, der handler om ret til familiesammenføring, 24-års regler, tvangsægteskab, æresdrab – men også om etniske minoritetskvinders ret til autonomi, selvbestemmelse og ret til at deltage og blive repræsenteret og øve indflydelse på samfundets beslutninger.

Hvad er kvindebevægelsen og Dansk Kvindesamfunds principper og strategier i forhold til etniske minoritetskvinders empowerment? DK har en lang og stolt tradition for at kæmpe for kvinders rettigheder, ikke mindst stemmeretten var central. Men foreningen har mange gange været ved at falde fra hinanden pga. uenigheder og splittelser om centrale kvindespørgsmål, fx om retten til abort i 1930'erne og 1960'erne. På trods af splittelser har medlemmerne været enige om, at kvinder bør være til stede og repræsenteres for at kunne øve indflydelse på samfundsudviklingen. Det er et flot princip, men hvis det skal omfatte alle kvinder, er det en opgave at sikre, at etniske minoritetskvinder får deres egne stemmer og kommer til orde i det offentlige og private liv.

Min konklusion er, at der er behov for refleksion over de nye betingelser for kønsmagt, bl.a. knyttet til globalisering og migration, som har sat samspillet mellem køn og andre forskelssættende kategorier på den forskningsmæssige og politiske dagsorden.